

ალექსანდრე შვანგირაძე,
საქართველოს შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს
სახელმწიფო უნივერსიტეტის კულტურული ტურიზმის
მიმართულების მაგისტრი
მალხაზ ღვინჯილია,
პროფესორი, კულტურული ტურიზმის მიმართულების
ხელმძღვანელი

ტურიზმის განვითარების პრობლემები მსხეთა- მთიანეთის მაღალმთიან რეგიონში

საქართველოს მაღალმთიანი რეგიონები ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსების სიუხვითა და კონტრასტული მრავალფეროვნებით ყოველთვის იზიდავდა და დღესაც იზიდავს მრავალ უცხოელ თუ ადგილობრივ ტურისტს. აღნიშნულთაგან აღსანიშნავია მცხეთა-მთიანეთის რეგიონში შემავალი 3 ისტორიულ ეთნოგრაფიული მხარე: ფშავი, ხევსურეთი და ხევი. აქ ვხვდებით უნიკალურ ბუნებრივ ფენომენებს, საოცარ კულტურულ მემკვიდრეობას, უძველეს ნასახლარებს, არტეფაქტებს. აღნიშნული ამ რეგიონს საინტერესოს ხდის ტურისტთათვის და სწორედ ამიტომ, ჩვენი ქვეყნის კულტურულ ნაწილში ფშავ-ხევსურეთსა და ყაზბეგს მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია.

უნდა ითქვას, რომ მიუხედავად ბევრი განხორციელებული პროექტისა, მაინც რჩება მთელი რიგი პრობლემები რეგიონში, რომლის აღმოფხვრისა და მომხმარებელთან პროდუქტის სწორად მიწოდების შედეგ, ტურისტული ნაკადების კიდევ უფრო გაზრდა გარდაუვალი იქნება.¹

ჩვენი კვლევის მიზანს სწორედ არსებული პრობლემების მოძიება და გადაჭრის გზების ძიება წარმოადგენს, რადგან როგორც

¹ იხ.: „რა პრობლემები დახვდა ფშავ-ხევსურეთში სახალხო დამცველს“, დამოუკიდებელი, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი „ლიბერალი“, 31 ივლისი, 2014 - [http://liberali.ge/news/view/11549/ra-problemebi-dakhvda-fshavkhevsuretshi-sakhalkho-damtsvels?fbclid=IwAR1_mR08T14SeMH7tDJa6CjFwIjHqEijk-c0H3aAVIFd-roceonRT404A9x0;](http://liberali.ge/news/view/11549/ra-problemebi-dakhvda-fshavkhevsuretshi-sakhalkho-damtsvels?fbclid=IwAR1_mR08T14SeMH7tDJa6CjFwIjHqEijk-c0H3aAVIFd-roceonRT404A9x0;_)

„გზა და უგზობა - ხევსურეთის მთავარი პრობლემა“, Mtisambebi.ge, 07 დეკემბერი 2016 - https://mtisambebi.ge/news/people/item/173-gza-da-ugzoba-xeysuretis-mtavari-problema?fbclid=IwAR3rfSNzAn5_AgPKqULjja8XTBar7c0LsFGiUKSriHSyng8DcBtUI0FsTII (ბოლოს გადამოწმდა 20/04/2022)._

ზემოთ ავლნიშნეთ, ამ ხარვეზების აღმოფხვრის გარეშე, სავარაუდოდ ქვეყანაში ტურისტული აქტივობა არ გაიზრდება. რადგან ჩვენი კვლევის ძირითადი არეალი ფშავ-ხევსურეთსა და ხევის რეგიონს მოიცავს, პრობლემების ძიებას სწორედ ამ რეგიონში შევეცდებით.

ფშავ-ხევსურეთის მოსახლეობის ძირითად პრობლემას საგზაო ინფრასტრუქტურა, ჯანდაცვაზე ხელმისაწვდომობა და კომუნიკაციების გაუმართავობა წარმოადგენს. მაგ., ტურისტულ დესტინაცია შატილში ვერტმფრენი ძალიან იშვიათად დაფრინავს, ამის გამო ზამთრის პერიოდში ხევსურეთი მთლიანად მოწყვეტილია დანარჩენ საქართველოს. ფშავში კი არ არის აფთიაქი, მხოლოდ ამბულატორიაა. ჩარგალში არსებული მუზეუმიც სარემონტოა. საკმაოდ ბევრ სოფელს არ აქვს ელექტროენერჯია. პრობლემურია კომუნიკაციასთან დაკავშირებული საკითხები, ასევე ხშირად არ მიეწოდებათ სასმელი წყალიც. კვირეების განმავლობაში ვერ ხერხდება ნაგვის გატანა. არ არის ინტერნეტი, ამ დრომდე არ არის გაზიფიცირებული სოფლები.¹

კვლავ პრობლემად რჩება დასაქმება, რის გამოც თანდათან სოფლები იცლება, განსაკუთრებით მწვავედ ეს პრობლემა საზღვრისპირა სოფლებში დგას. უნდა აღინიშნოს, რომ ასევე ძალიან ბევრ პრობლემას ვაწყდებით ყაზბეგში, რომლებიც ტურისტული ბიზნესის განვითარებას ხელს უშლის.

საინტერესო ტურისტულ არეალებამდე მისასვლელი გზები აქაც საშინელ მდგომარეობაშია, არადა ნებისმიერი ტურისტისთვის მნიშვნელოვანია, რომ კომფორტულად მივიდეს დანიშნულების ადგილზე, იგი ხომ დასვენებისა და განტვირთვისათვისაა ჩამოსული კონკრეტულ კურორტზე.

მართალია, წყლის მარაგი არსებობს, თუმცა წყლის შეწყვეტა ზაფხულში, თანაც კურორტზე, სადაც უამრავი სტუმარია ჩამოსული, თანამედროვე ტენდენციების აშკარა ჩამორჩენაა. მაგ., ხშირია არსებული საკითხი კურორტ გუდაურში. ინტერნეტიც არ არის ხარისხიანი, იგივე უნდა ითქვას მაღაზიებსა და კომერციულ

¹ იხ.: ტურიზმის სექტორის სიტუაციური ანალიზი პროექტისთვის „არაგვის დაცული ლანდშაფტის და ადგილობრივი თემების მდგრადი განვითარება“ <https://www.aragvilag.ge/medias/media/other/24/tourism-situational-analysys.pdf> (ბოლოს გადამოწდა 02/04/2022)

ბანკებზე. მოკლედ, ძალიან ბევრი დეტალია, რაც უნდა გამოსწორდეს, რადგან ეს დეტალები განსაკუთრებით უცხოელ ტურისტებს ხვდებათ თვალში. მართალია არსებული საკითხი ნაწილობრივ მოგვარებულია, მაგრამ პრობლემები ჯერ კიდევ არის.¹

საქართველოს პარლამენტმა დაამტკიცა კანონი მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ. საინტერესოა, რომ მსგავსი მოტივით – მთაში მაცხოვრებლების საკეთილდღეოდ ჯერ კიდევ შევარდნაძის ხელისუფლებამ 1999 წლის ივნისში მიიღო კანონი „მაღალმთიანი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების შესახებ». მისი ძირითადი მიზნები იყო: მაღალმთიანი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფა; მოსახლეობის მთიდან მიგრაციის შეჩერება და პირიქით, ხალხის დაბრუნება რეგიონებში; ასევე ადგილობრივი რესურსების რაციონალური გამოყენება, მრეწველობის განვითარება და მოსახლეობის დასაქმების დონის ზრდა და ა.შ. ასევე, ამ კანონში დადგენილია, რომ მაღალმთიან ადგილად მიჩნეულია ზღვის დონიდან 1500 მეტრ სიმაღლეზე არსებული ტერიტორია. თუმცა, კანონს თან ახლავს იმ დასახლებული პუნქტების ჩამონათვალი, რომელიც უფრო დაბალ სიმაღლეზეა, მაგრამ მაშინდელმა ხელისუფლებამ „იბრუნა“.²

2015 წელს მიღებული კანონის³ პირველივე მუხლში მითითებულია, რომ მთაში მაცხოვრებლად ის ჩაითვლება, ვინც ელექტროენერჯის მიმღებ აბონენტად არის დარეგისტრირებული; ასევე, განმარტებულია: მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირი – მაღალმთიან დასახლებაში რეგისტრირებული და ფაქტობრივად მცხოვრები საქართველოს მოქალაქე, რომელსაც საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით მინიჭებული აქვს მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირის

¹ იხ.: ტურიზმის სექტორის სიტუაციური ანალიზი პროექტისთვის „არაგვის დაცული ლანდშაფტის და ადგილობრივი თემების მდგრადი განვითარება“ <https://www.aragvilag.ge/medias/media/other/24/tourism-situational-analysys.pdf>

² იხ.: საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე. მაღალმთიანი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/19210?publication=16>

³ იხ.: საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე. მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ – <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2924386?publication=5>

სტატუსი.¹

მთაში მუდმივად მაცხოვრებლის სტატუსის მინიჭების, შეწყვეტის და შეჩერების გადაწყვეტილებას იღებს შესაბამისი მუნიციპალიტეტის გამგებელი თუ მერი. ამ პროცესზე ზედამხედველობა ევალება რეგიონული განვითარების და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს.

ფიზიკურ პირს მაღალმთიან რეგიონში მუდმივად მაცხოვრებლის სტატუსი მიენიჭება, თუ არის საქართველოს მოქალაქე, რეგისტრირებულია მაღალმთიან დასახლებაში და ცხოვრობს არანაკლებ 9 თვის მანძილზე ამ მისამართზე. შეღავათია გათვალისწინებული სამედიცინო პერსონალისთვის, ვინც მაღალმთიან დასახლებაში მდებარე, სახელმწიფო ფილობრივი მონაწილეობით დაფუძნებულ და მის მართვაში არსებულ სამედიცინო დაწესებულებაში მუშაობს. ექიმი დამატებით მიიღებს სახელმწიფო პენსიის ორმაგ ოდენობას, ხოლო ექთანი – სახელმწიფო პენსიის მოცულობას;

გათვალისწინებულია ზამთრის პერიოდში (15 ოქტომბრიდან მომდევნო წლის 15 აპრილის ჩათვლით) მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრებლებისთვის ელექტროენერჯის საფასურის გადახდა ბიუჯეტიდან. აბონენტს (საყოფაცხოვრებო მომხმარებელს) 100 კილოვატამდე მოხმარებული ენერჯის ნახევარს სახელმწიფო აუნაზღაურებს. ანუ, თვეში მაქსიმუმ 50 კილოვატის საფასურს ბიუჯეტი გადაუხდის.

მაღალმთიან დასახლებაში მდებარე საჯარო სკოლის და პროფესიული სასწავლებლის მასწავლებლებისთვის გათვალისწინებულია ხელფასზე დამატებით საბაზო თანამდებობრივი სარგოს არანაკლებ 35 პროცენტის მიცემა.

საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს ან მის სისტემაში შემავალი ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ განსაზღვრული შესაბამისი პროგრამის მონაწილე მასწავლებლისათვის, რომელიც პროგრამის ფარგლებში მაღალმთიან დასახლებაში მდებარე ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებაში

¹ იხ.: თემურ იოზაშვილი, „მთის კანონი“ – შეღავათი მთაში, შესაძლო პრობლემა ბიუჯეტში. ინტ. გამოცემა – „Europe for Georgia“. 2015 წლის 29 დეკემბერი – http://eugeorgia.info/ka/article/336/mtis-kanoni---shegavati-mtashi-shesadzlo-problema-biujetshi/?fbclid=IwAR3rfSNzAn5_AgPKqUIjia8XTBar7c0LsFGiUKSriHSyng8DcBtUJ0FsTII (ბოლოს გადამოწმდა 20/04/22)

მუშაობს, მიიღებს დანამატს – შრომის ანამზაურების არანაკლებ 50 პროცენტს.

რაც შეეხება, იმ მეწარმეს, ვინც მაღალმთიან რეგიონში საქმიანობს, მაღალმთიანი დასახლების საწარმოს სტატუსის მინიჭების შემდეგ საშემოსავლო გადასახადისგან 10 წლით თავისუფლდება და ამ საწარმოს საქმიანობით მიღებულ შემოსავალს სახელმწიფო არ დაუბეგრავს. ეს ტურისტული ბიზნესით დაინტერესებული პირებისათვის მნიშვნელოვანი სტიმულია.

ამ რეგიონში ტურისტული ინდუსტრიის განვითარების მნიშვნელოვან წინაპირობას წარმოადგენს ქვეშეთი-კობის გვირაბის მშენებლობა. ქვეშეთი-კობის გზაზე, მიმდინარეობს 2 ბოლიანი ასფალტ-ბეტონის - 22.7 კმ. გზის, 6 ხიდისა და 5 გვირაბის მშენებლობა, მათ შორის ერთი 9 კმ-იანი გვირაბის მშენებლობა. ქვეშეთი-კობის მონაკვეთი, სატრანზიტო მნიშვნელობის ჩრდილო-სამხრეთის დერეფანის ნაწილია. გზა გადის რთულ გეოგრაფიულ მარშრუტზე და ზამთრის პერიოდში ხასიათდება დიდთოვლობით. ზამთარში ზვავსაშიშროებისა და რთული მეტეოროლოგიური პირობების გამო საავტომობილო მოძრაობა ხშირად იკეტება, ფერხდება სატრანზიტო მიმოსვლა. ახალი გზა და 9 კმ-იანი გვირაბი მოაგვარებს არსებულ პრობლემებს. სატრანზიტო მიმოსვლა, წელიწადის ნებისმიერ დროს შეუფერხებლად იქნება შესაძლებელი.

ქვეშეთი-კობის 9 კმ-იანი გვირაბი 15 მეტრის სიგანის იქნება, რაც საკმაოდ იშვიათია, არამართო ამიერკავკასიაში არამედ მსოფლიო მასშტაბით. ქვეშეთი-კობის გზაზე აშენდება 500 მ-იანი თაღოვანი ხიდი, რომლის თალი უპრეცედენტო 300 მ-ის სიგრძის იქნება. პროექტის დასრულების შემდეგ, არსებული 35 კმ-იანი გზის ნაცვლად ქვეშეთიდან კობამდე გადაადგილების მანძილი 12 კმ-ით შემცირდება და 1 საათიანი მგზავრობის ნაცვლად აღნიშნული გზის გავლა 20 წუთში იქნება შესაძლებელი. ქვეშეთი-კობის გზა მიყვება თეთრი არაგვის კალაპოტს 7 კმ. სიგრძის მონაკვეთზე. გადის სოფ. არაკვეთს, შემდეგ ქვემო მლეთასთან იწყება სერპანტინი. გზა კვეთს გუდაურს, გადადის ჯვრის უღელტეხილს და მთავრდება სოფ. კობთან. პროექტის ზემოქმედების ზონაში ხვდება სულ 9 სოფელი.¹

¹ იხ.: საავტომობილო გზების დეპარტამენტი, ქვეშეთი-კობის პროექტი, 2018-2024 <http://www.georoad.ge/?lang=geo&act=pages&func=menu&pid=1536737215> (ბოლოს გადამოწმდა 20/04.2022).

გვირავი უზრუნველყოფს უფრო უსაფრთხო და საიმედო პირობებს ზამთრის პერიოდში გზით მოსარგებლედ მგზავრებისთვის, გარდა ამისა ახალი გზა აარიდებს სატრანსპორტო ნაკადს ყაზბეგის ეროვნულ პარკს და გუდაურის ზამთრის კურორტს. გზა ასევე გაუუმჯობესებს ხეობაში დარჩენილ მოსახლეობას საარსებო პირობებს, რომელიც ამ დროისთვის ზამთარში მოწყვეტილია დანარჩენ სამყაროს, ხადას ხეობის სოფლები თითქმის დაცლილია. პროექტი საშუალებას მოგვცემს შევინარჩუნოთ მოძრაობის უწყვეტობა ზამთრის პერიოდში, გავაუმჯობესოთ გზის უსაფრთხოება და გამტარუნარიანობა, შევამციროთ ავტოსაგზაო შემთხვევების რისკი და გადაადგილების დრო. გზა გაუადვილებს ადგილობრივ მოსახლეობას კავშირს გარე სამყაროსთან. გზის არსებობამ შესაძლებელია ხელი შეუწყოს მოსახლეობის დაბრუნებას ხეობაში, მცირე ბიზნესის განვითარებას და ხეობის გაცოცხლებას.

ანალოგიურად აუცილებელია გვირავის გაკეთება ხევსურეთის მიმართულებითაც, ვინაიდან დათვისკვრის უღელტეხილი ზამთრის პერიოდში იკეტება და შატილამდე მისასვლელ საშუალებად მხოლოდ ვერტმფრენი რჩება, რომელიც მხოლოდ შეკვეთით დაფრინვს. არსებული გვირავი კი, როგორც ზამთრის, ასევე სხვა დანარჩენ პერიოდშიც უსაფრთხოს გახდის ხევსურეთში გადაადგილებას, რაც შესაბამისად გაზრდის ტურისტული ნაკადების ოდენობას.

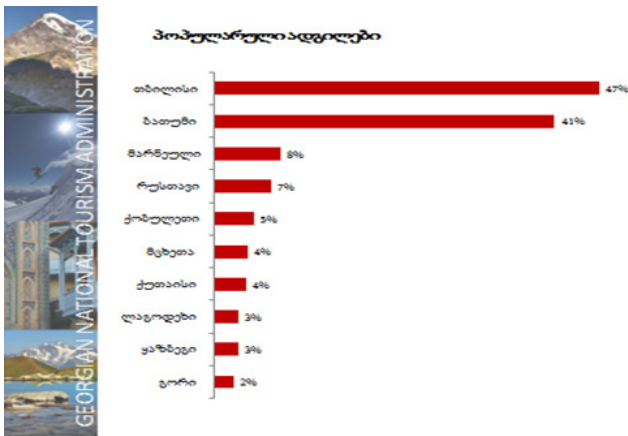
საქართველოს მთას შეუძლია შესთავაზოს სპეციალიზებული ტურიზმის ფართო სპექტრი: დაწყებული არქეოლოგიური გათხრებიდან, დამთავრებული ფრინველებზე დაკვირვებამდე. საქართველოში არსებული მდიდარი არქეოლოგიური თუ ისტორიულ-არქიტექტურული ძეგლები, მრავალფეროვანი ფლორა და ფაუნა, უნიკალური ეთნოკულტურა იძლევა სპეციალიზებული ტურიზმის განვითარების მრავალმხრივ საშუალებას.

საქართველოს მთაში სათავგადასვლო ტურიზმი ასევე ძალზე პოპულარულია. საქართველოს მრავალფეროვანი ბუნებრივი რესურსები ქმნიან ალპინიზმის, სამთო ლაშქრობების/ტრავერსების, მთის მდინარეებზე ჯომარდობის (რაფტინგი), მიწისქვეშა სივრცეების კვლევის (სპელეო-ტურიზმი), სპორტული ნადირობის, თევზჭერის, პარაპლანერიზმის, სნოუბორდის და სხვა მრავალი ფორმის განვითარების საშუალებას.

მთის მოსახლეობას შორის საქართველოში ასევე პოპულა-

რულია სოფლის ტურიზმი. ამ შემთხვევაში ტურისტთა განთავსება ხდება გლეხის კარმიდამოში. აგროტურიზმის (სოფლის ტურიზმის) ძირითადი არსია, რომ „ქალაქელები“, გარკვეულ საზღაურად, გაეცნონ სოფლის ყოფას, შეითვისონ ხალხური ტრადიციები, იცხოვრონ ეკოლოგიურად სუფთა გარემოში, მიიღონ ბუნებრივი პროდუქტი და სხვა. ასევე მნიშვნელოვანია მთიან რეგიონებში ეკოტურიზმის განვითარება. ის პოპულარულია იმ ტურისტებს შორის, რომელთაც აწუხებთ გარემომცველი სამყაროს დაცვისა და შენარჩუნების პრობლემები და, რომელთაც სურთ უფრო მეტი გაიგონ ამა თუ იმ მხარის ადგილობრივი ეკოსისტემის ეკოლოგიური მდგომარეობისა და ეკოკულტურის შესახებ.

მთის შესაძლებლობების კვლევისათვის უაღრესად მნიშვნელოვანია, თუ რამდენად პოპულარულია მთის დესტინაციები ქართველი და უცხოელი ტურისტებისათვის. საქართველოს ტურიზმის ეროვნული სააგენტოს შარშანდელი კვლევებით უცხოელ ტურისტებს შორის პოპულარობით სარგებლობს შემდეგი ადგილები:

სურ. 1. პოპულარული ტურისტული ცენტრები საქართველოში¹

ტურიზმის ეროვნული სააგენტო რეგულარულად იკვლევს ზამთრის კურორტებს გუდაურსა და ბაკურიანს. 2017 წლის მონაცემების თანახმად გუდაურში დამსვენებელთა 67% საქართველოს მოქალაქეები იყვნენ. შესაბამისად უცხოელები 33%-ს შეადგენდნენ. ბაკურიანი პოპულარობით ადგილობრივ მოსახლეობაში უფრო

¹ იხ.: ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია - www.gnta.ge

სარგებლობს, სადაც ისინი 98%-ს შეადგენდნენ, ხოლო უცხოელე-ბი მხოლოდ 2 %-ს. საშუალო დანახარჯმა ბაკურიანში ერთ ტურის-ტმე 169.50 ლარი შეადგინა. გუდაურში ეს მონაცემები შემდეგნაი-რია:

სურ. 2. ტურისტული დანახარჯების სტრუქტურა საქართველოს მთიანეთში¹

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ რეგიონში სატრანს-პორტო და სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარება, რო-გორც სამხედრო გზაზე, ასევე ცალკეულ ტურისტულ დესტინაციე-ბამდე, მნიშვნელოვნად გაზრდის ტურისტთა ნაკადებს რეგიონში და ხელს შეუწყობს მცხეთა-მთიანეთის მაღალმთიანი დასახლე-ბული არეალების პოპულარიზაციას.

რეგიონში არსებული პრობლემების მოგვარება და ახალი ტუ-რისტული პროექტების განხორციელება სახელმწიფოს მხარდა-ჭერით მნიშვნელოვნად გაზრდის ტურისტულ ბიზნესში ჩართული პირების მოტივაციას.

მსხვილი ინფრასტრუქტურისა და კომუნიკაციების გაუმჯობე-ლება ტურისტული დანიშნულების ადგილებში სივრცითი მოწყობის პრინციპების გათვალისწინებით, ხელს შეუწყობს მაღალმთიანი რეგიონის მდგრადი ეკოლოგიური სურათის შენარჩუნებასა და სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაჯანსაღებას.

რეგიონში არსებულ სამთო თუ ბალნეოლოგიურ კურორტებ-საც ნამდვილად აქვს ის რესურსი, რომ დააინტერესოს და მოიზი-დოს ბევრი ტურისტი, ხოლო დაცული ტერიტორიული სისტემები

¹ იხ.: ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია - www.gnta.ge

და მაღალმთიანი არეალები ეკოტურიზმისა და ალპინიზმის განვითარების მნიშვნელოვანი შემადგენელი გახდება.

ხევსურეთისა და ხევის უნიკალური ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეობა, როგორც კულტურული ტურიზმის რესურსი, უნიკალურ ადგილობრივ გასტრონომიასა და ეთნოგრაფიულ ელემენტებთან ერთად, მნიშვნელოვანი წინაპირობა გახდება საერთაშორისო ტურისტული ნაკადების ზრდისათვის.

საქართველოს მთის შესაძლებლობების სრულად გამოყენების შემთხვევაში მონაცემები გაცილებით გაიზრდება და მთა ღირსეულ ადგილს დაიკავებს ქართულ დესტინაციებს შორის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- კვარაცხელია ნ. კულტურული ტურიზმი. თბ., 2009.
- „რა პრობლემები დახვდა ფშავ-ხევსურეთში სახალხო დამცველს“, დამოუკიდებელი, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი „ლიბერალი“, 31 ივლისი, 2014 - [http://liberali.ge/news/view/11549/ra-problemebi-dakhvda-fshavkhevsuretsi-sakhalkhodamtsvels?fbclid=IwAR1_mR08T14SeMH7tDJa6CjFwIjHqFijk-c0H3aAVIFd-roceorT404A9x0](http://liberali.ge/news/view/11549/ra-problemebi-dakhvda-fshavkhevsuretsi-sakhalkhodamtsvels?fbclid=IwAR1_mR08T14SeMH7tDJa6CjFwIjHqFijk-c0H3aAVIFd-roceorT404A9x0;); (ბოლოს გადამოწმდა 20/04/2022).
- „გზა და უგზობა - ხევსურეთის მთავარი პრობლემა“, Mtisambebi.ge, 07 დეკემბერი 2016 - https://mtisambebi.ge/news/people/item/173-gza-da-ugzoba-xevsuretis-mtavari-problema?fbclid=IwAR3rfSNzAn5_AgPKqULjia8XTBar7c0LsFGiUKSriHSyng8DcBtUI0FsTII (ბოლოს გადამოწმდა 20/04/2022).
- ტურიზმის სექტორის სიტუაციური ანალიზი პროექტისთვის „არავის დაცული ლანდშაფტის და ადგილობრივი თემების მდგრადი განვითარება“ <https://www.aragvilag.ge/medias/media/other/24/tourism-situational-analysys.pdf>
- თემურ იობაშვილი, „მთის კანონი“ - შეღავათი მთაში, შესაძლო პრობლემა ბიუჯეტში. ინტ. გამოცემა - „Europe for Georgia“. 2015 წლის 29 დეკემბერი - http://eugeorgia.info/ka/article/336/mtis-kanoni--shegavati-mtashi-shesadzlo-problema-biujetshi/?fbclid=IwAR3rfSNzAn5_AgPKqULjia8XTBar7c0LsFGiUKSriHSyng8DcBtUI0FsTII (ბოლოს გადამოწმდა 20/04/22).
- საავტომობილო გზების დეპარტამენტი, ქვეშეთი-კობის პროექტი, 2018-2024 <http://www.georoad.ge/?lang=geo&act=pages&func=menu&pid=1536737215> (ბოლოს გადამოწმდა 20/04.2022)

Aleksandre Shvangiradze,
Master of Cultural Tourism at Shota Rustaveli Theatre and Film
Georgia State University
Malkh Gvinjilia,
Professor, Cultural Tourism Direction

PROBLEMS OF TOURISM DEVELOPMENT IN MTSKHETA-MTIANETI MOUNTAINOUS REGION

Summary

Mtskheta-Mtianeti highland region includes 3 historical-ethnographic provinces interesting from the tourist point of view: Pshavi, Khevsureti and Khevs. Here we meet unique natural phenomena, amazing cultural heritage, ancient settlements, artefacts. This makes this region interesting for tourists and that is why Pshav-Khevsureti and Kazbegi have an important place in the cultural part of our country. However, it must be said that despite the many projects implemented, there are still a number of problems in the region, which after elimination and proper delivery of the product to consumers, I think further increase in tourist flows will be inevitable.

The main problems of the main population of Pshav-Khevsureti are road infrastructure, access to healthcare and communication failures. The condition of the access roads to the tourist areas is interesting, because it is important for any tourist to reach the destination comfortably.

The development of transport and social infrastructure in the region, both on the military road and to individual tourist destinations, will significantly increase the flow of tourists in the region and will contribute to the popularization of Mtskheta-Mtianeti highland settlements.

Solving the existing problems in the region and implementing new tourism projects with the support of the state will significantly increase the motivation of those involved in the tourism business.

The mountain or balneological resorts in the region also really have the resources to interest and attract many tourists, while the protected territorial systems and mountainous areas will become an important component of the development of ecotourism and mountaineering.

The unique historical and cultural heritage of Khevsureti and Khevi as a resource of cultural tourism, together with unique local gastronomy and ethnographic elements, will become an important precondition for the growth of international tourist flows.